

Κριτικά σημειώματα

Ευάγγελος ΜΑΛΛΙΟΣ: Το ανθρώπινο γονιδίωμα. Γενετική έρευνα και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Εκδόσεις, Αντ. Σάκουλα, 2004, 428 σελ. (Πρόλογος: Ν. Κ. Αλιβιζάτος).

Από τις γενετικές διαγνώσεις και τις δυνατότητες επέμβασης στη γενετική ταυτότητα του ατόμου και των απογόνων του, μέχρι τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, τις νέες μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, τις τράπεζες ιατρικών δεδομένων και τις μεθόδους κλωνοποίησης, οι σύγχρονες εξελίξεις της βιοϊατρικής και βιοτεχνολογίας θέτουν σημαντικές προκλήσεις, δημιουργούν, όμως, αντίστοιχα και σοβαρά ερωτήματα για το τι πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να γίνει δεκτό και τι πρέπει να απαγορευθεί.

Η μια όψη του νομίσματος αντανακλά σίγουρα την πρόοδο: οι γονιδιακές θεραπείες, η εξατομικευμένη ιατρική και φαρμακευτική αγωγή, οι νέες δυνατότητες μεταμόσχευσης, θα δώσουν λύσεις σε τομείς όπου η παραδοσιακή ιατρική έχει ήδη εξαντλήσει τα όριά της και θα ανακουφίσουν τον άνθρωπο από πολλές σοβαρές ασθένειες. Η άλλη όψη, όμως, είναι αρνητική: η εκμετάλλευση της «γενετικής γνώσης» για αθέμιτα οικονομικά οφέλη, η προεπιλογή ανθρώπων με βάση τα γενετικά τους χαρακτηριστικά, αλλά και ο σχεδιασμός των εξωτερικών χαρακτηριστικών των ανθρώπων μπορεί, αναζωπυρώνοντας ευγονικές ιδεολογίες, να διαμορφώσει γενετικά γκέτο και να δημιουργήσει περιθωριοποιημένους ανθρώπους. Παράλληλα, σοβαρά διλήμματα προκαλεί και η κλωνοποίηση, που με τη γέννηση της Ντόλι καταγράφηκε ως το μεγαλύτερο επιστημονικό γεγονός των τελευταίων χρόνων.

Η αλματώδης πρόοδος της γενετικής και οι εφαρμογές της στη χρήση του ανθρώπινου γενετικού υλικού θέτουν κρίσιμα προβλήματα στο δίκαιο. Η ραγδαία εξέλιξη της γενετικής επιστήμης ανατρέπει βασικούς θεσμούς του δικαϊκού μας συστήματος. Οι δυνατότητες επέμβασης στο ανθρώπινο γονιδίωμα απειλούν να κλονίσουν συθέμελα ολόκληρο το δικαϊκό μας οικοδόμημα και να καταλύσουν όχι μόνο κάποιους παραδεδεγμένους όρους και κανόνες που ρυθμίζουν θεσμούς (όπως αυτόν της συγγένειας), αλλά και την ίδια την έννοια του ανθρώπου και της γενετικής του καταγωγής. Τα προβλήματα, όμως, υπάρχουν και επιζητούν άμεση λύση. Μπροστά στον κίνδυνο «απορύθμισης», το δίκαιο πρέπει να παρέμβει και να ανταποκριθεί στην αποστολή του, ρυθμίζοντας τα ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της βιοϊατρικής και της βιοτεχνολογίας.

Τα κρίσιμα ζητήματα τα οποία θέτει η επιστημονική έρευνα του ανθρώπινου γενετικού υλικού βρέθηκαν στο επίκεντρο μιας συναρπαστικής διδακτορικής διατριβής. Πρωτότυπη, σαφής και πλήρης, η μελέτη του Ευάγγελου Μάλλιου πραγματεύεται με αναλυτικό και κριτικό πνεύμα ένα ιδιαίτερα ζωτικό και επίκαιρο θέμα, το οποίο δεν έχει ακόμη τύχει στην Ελλάδα της απαραίτητης προσοχής και ανάλυσης και το οποίο δεν έχει ακό-

μα αποκρυσταλλωθεί. Η παρούσα μελέτη, υιοθετώντας τη διαπίστωση ότι διακυβεύματα της χρήσης του ανθρώπινου γενετικού υλικού είναι ο σεβασμός στην ίδια την αξία του ανθρώπου και η προστασία βασικών εκφάνσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων (δικαίωμα στην υγεία, την έρευνα και την οικονομική ανάπτυξη), αναζητά και δίνει πειστικές απαντήσεις σε δύσκολα προβλήματα συνταγματικής υφής που προκύπτουν από τη γενετική έρευνα.

Η μελέτη διαιρείται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος της μελέτης διερευνάται η αξία που η συνταγματική τάξη αποδίδει στο ανθρώπινο γενετικό υλικό, αξία η οποία προσδιορίζει και τους περιορισμούς στη χρήση του και μελετάται ο νομικός χαρακτηρισμός του ανθρώπινου γενετικού υλικού. Η ανάλυση του Ευάγγελου Μάλλιου είναι πολύτιμη. Και τούτο, καθ' ό μέτρο αναγκαία προϋπόθεση για οποιαδήποτε συζήτηση και ανάλυση είναι η αποσαφήνιση του νομικού χαρακτηρισμού του ανθρώπινου γονιδίου και η ιδιαίτερη σχέση που αυτό διατηρεί με τον άνθρωπο. Αναδεικνύεται, ειδικότερα, η διαφορά του νομικού του χαρακτηρισμού του γονιδίου και της δικαιοσύνης του αντιμετώπισης όσο αυτό είναι ενταγμένο στο ανθρώπινο σώμα και όταν αποσπάται και διαχωρίζεται από αυτό. Τέλος, πέρα από την υλική μορφή, το ανθρώπινο γονίδιο έχει μια άυλη όψη. Πρόκειται για τις γενετικές πληροφορίες, τα δεδομένα δηλαδή, που προκύπτουν από την ανάλυσή του. Η διαδικασία αυτή της κατάταξης του γενετικού υλικού σε «εννοιολογικό κουτί» υπήρξε επιστημονικά πρωτότυπη, εξαιτίας του γεγονότος ότι το γενετικό υλικό του ανθρώπου δεν είχε συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα, αλλά ούτε και η θεωρία ή η νομολογία έχει ασχοληθεί με αυτό.

Στο δεύτερο μέρος, ο συγγραφέας αναλύει το περιεχόμενο και τα όρια της επιστημονικής έρευνας που σχετίζεται με τον άνθρωπο και η οποία στοχεύει στην προάσπιση της υγείας του. Ειδικότερα, εξετάζεται η οριοθέτηση του δικαιώματος της έρευνας, ενόψει της αξίας που το δίκαιο αποδίδει στο ανθρώπινο γενετικό υλικό. «Κλειδί» της όλης προβληματικής είναι η συνταγματική προστασία της ανθρώπινης υγείας και της γενετικής ταυτότητας. Ο Ευάγγελος Μάλλιος αναλύει τις προϋποθέσεις και τα όρια της επιστημονικής έρευνας, μελετά ειδικότερα τη γενετική έρευνα για διαγνωστικούς σκοπούς (γενετικές εξετάσεις) και για θεραπευτικούς σκοπούς (γονιδιακή θεραπεία). Μερικά από τα πλέον συναρπαστικά ερωτήματα που απασχολούν τον συγγραφέα είναι τα ακόλουθα: Ποια είναι τα όρια της έρευνας; Επιτρέπεται η υποχρεωτική υποβολή του ατόμου σε γενετική εξέταση; Ποιοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης στα αποτελέσματα των εξετάσεων; Τι συνιστά «διαρθρωτική» και τι αποτελεί «βελτιωτική» επέμβαση στο ανθρώπινο γονιδίωμα και στην υγεία του ατόμου; Υπάρχει, εντέλει, δικαίωμα σε μια αναλλοίωτη γενετική ταυτότητα;

Τέλος, στο τρίτο μέρος, ο Ευάγγελος Μάλλιος καταπιάνεται με το αποτέλεσμα της γενετικής έρευνας (τις πληροφορίες, δηλαδή, που προκύπτουν από την έρευνα και ανάλυση του ανθρώπινου γονιδιώματος) και αναζητά τρόπους προστασίας του. Η προστασία των γενετικών δεδομένων αναλύεται τελείως διαφορετικά, ανάλογα με το αν γίνεται αναφορά στα γενετικά δεδομένα σχετικά με το ανθρώπινο γονιδίωμα ή στα γενετικά δεδομένα που περιέχονται στο ανθρώπινο γονιδίωμα. Η διάκριση είναι λεπτή, το αντικείμενο προστασίας όμως είναι διαφορετικό. Στην πρώτη περίπτωση τίθεται θέμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής και της προσωπικότητας των ατόμων των οποίων τα γενετικά δεδομένα ερευνώνται, επεξεργάζονται και αρχειοθετούνται, ενώ στη δεύτερη περίπτωση τίθεται θέμα προστασίας των ανθρώπινων επενδύσεων (ερευνητικών, οικονομικών, α-

ναπτυξιακών) στα γενετικά δεδομένα. Υιοθετώντας τη διάκριση αυτή, ο Ευάγγελος Μάλλιος διερευνά κατ' αρχάς την προστασία των γενετικών δεδομένων σχετικά με το ανθρώπινο γονιδίωμα και αναλύει το νομικό καθεστώς και τα προβλήματα συνταγματικής υφής που ανακύπτουν με την καταχώρηση και επεξεργασία των γενετικών δεδομένων. Στη συνέχεια, εξετάζει τις οικονομικές παραμέτρους της προστασίας των δεδομένων που περιέχονται στο ανθρώπινο γονιδίωμα και μελετά την έννομη προστασία των βιοτεχνολογικών εφευρέσεων.

Ειδικά, ως προς το νέο και περίπλοκο το ζήτημα της ευρεσιτεχνιακής κατοχύρωσης των βιοτεχνολογικών εφευρέσεων, ο συγγραφέας αποφεύγει τις «εύκολες» λύσεις. Αντιθέτως, με μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και πειστική ανάλυση, υποστηρίζει ότι η χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας για βιοτεχνολογικές εφευρέσεις δεν αντιτίθεται στην αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας ούτε στην αρχή προστασίας της γενετικής ταυτότητας. Δεν οδηγεί στην ιδιοκτησιακή υποδούλωση του ανθρώπου από τις φαρμακευτικές εταιρίες, αλλά ούτε και τον μετετρέπει σε μέσο και σε αντικείμενο της επιστήμης. Η πραγματική εφευρετική δραστηριότητα όταν καταλήγει σε συγκεκριμένες βιομηχανικές εφαρμογές πρέπει να προστατεύεται με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Και τούτο, διότι, όπως σωστά υπογραμμίζει ο συγγραφέας, προάγει την έρευνα και εντέλει το αγαθό της υγείας. Πράγματι, η προστασία μέσω του διπλώματος ευρεσιτεχνίας πρέπει να ενισχυθεί, λόγω του διπλού μηχανισμού που συνεπάγεται: αφενός μεν ενισχυτικού της οικονομικής ελευθερίας και ανάπτυξης και αφετέρου δε πληροφοριακού και υποβοηθητικού της έρευνας. Όπως υποστηρίζει και ο Ευάγγελος Μάλλιος, η ευρεσιτεχνιακή κατοχύρωση των βιοτεχνολογικών εφευρέσεων επιτρέπει το συνδυασμό και τη συνύπαρξη της αποκλειστικής οικονομικής πρόσβασης (και υπό αυτή τη μορφή αντιπροσωπεύει πηγή προσωπικού κέρδους και τονώνει την ελεύθερη οικονομική ανάπτυξη) και της ελεύθερης πνευματικής πρόσβασης στα γενετικά δεδομένα που εσωκλείει (και υπό αυτή τη μορφή συνιστά πηγή συλλογικής πληροφόρησης και ενισχύει την επιστημονική έρευνα).

Η παρούσα μελέτη αποτελεί πολύτιμο επιστημονικό εργαλείο, το οποίο ενημερώνει τον αναγνώστη με τρόπο σαφή, αναλυτικό και δυναμικό για τις συνταγματικές παραμέτρους που προκύπτουν στον τομέα της έρευνας του ανθρώπινου γενετικού υλικού και της υγείας του ανθρώπου. Ταυτόχρονα, αποτελεί πηγή έμπνευσης και προβληματισμού για τη γενικότερη σχέση δικαίου, επιστημονικής έρευνας και κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης και συμβάλλει τα μέγιστα στον -επιδιωκόμενο εν τέλει- επιστημονικό διάλογο.

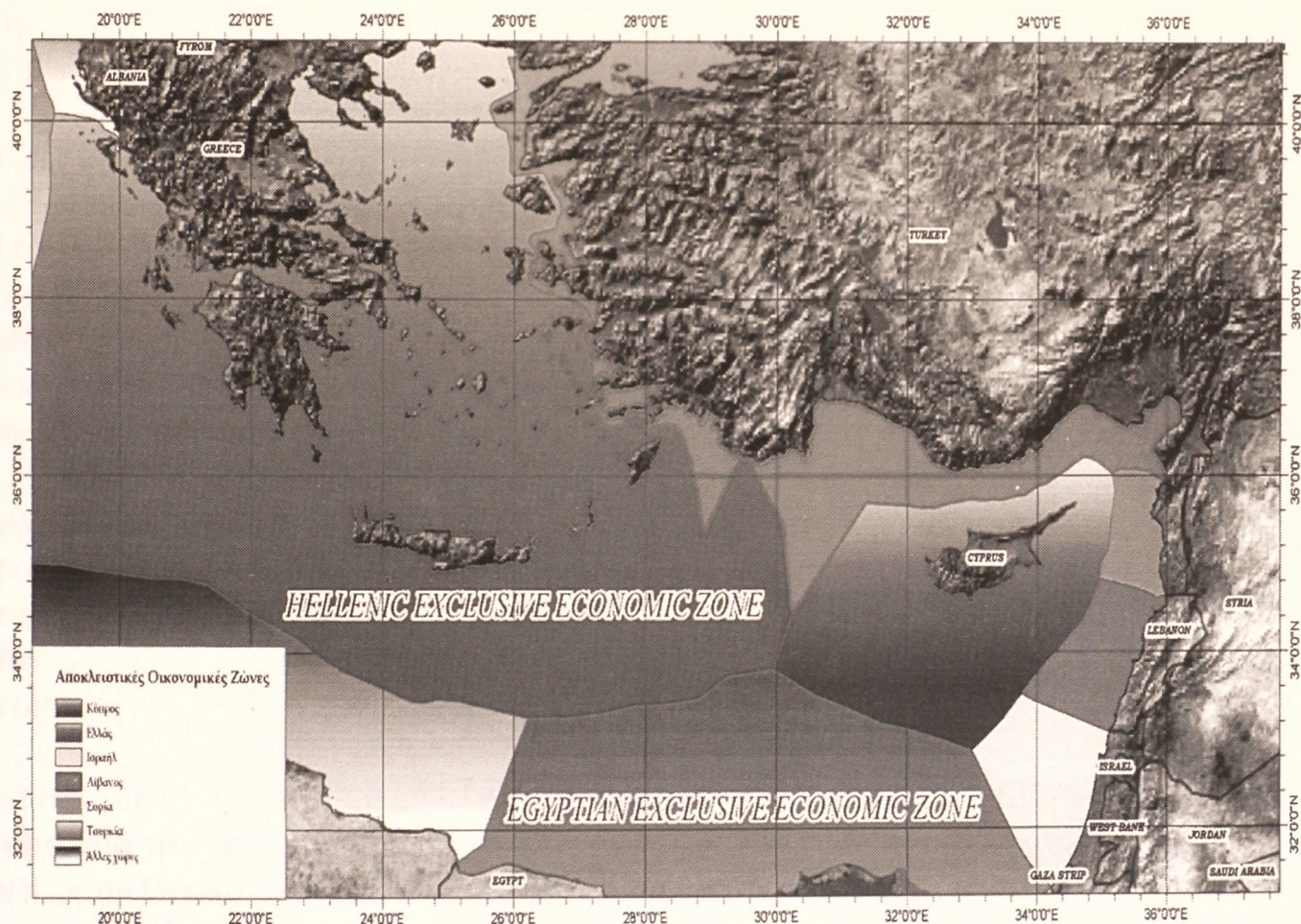
Λέανδρος Κ. ΛΕΦΑΚΗΣ,
Δρ Νομικής, Δικηγόρος

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΣΧΟΛΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

ΑΘΗΝΑ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2010

- ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΟ ΣΥΜΠΛΟΚΟ ΚΑΣΤΕΛΟΡΙΖΟΥ - ΚΥΠΡΟΥ - ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
- Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ
- Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ
- ΑΓΩΓΟΣ ΜΠΟΥΡΓΚΑΣ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ
- Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑ ΙΡΑΚ ΕΠΟΧΗ